

Koli-ramat.

4185

Esimenne jaggo.

Lühikenne õppetus

õigest kirjutamisest.

Teine trüf.

Tartus, 1860.

G. Laakmanni kirjade ja kulluga trüffitud.

1860 - 1861

Erstausgabe

Verlag von ...

Der Druck wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Beendigung desselben der Abgetheilten Censur in Dorpat die vorschristmäßige Anzahl Exemplare zugestellt werde.

Dorpat, den 29. März 1860.

Abgetheilter Censor de la Croix.

Verlag von ...

Verlag von ...

Druck von ...

Gesfõnne.

Meie maal on kirjutusse kolidega alles wägga pudulinne asfi! Kõl mitto armast õppetust olleks lastele sowida, ja sünniks ka nendega ettewõtta, agga neid ramatuid ep olle ollemas, kust nemmad wõiwad õppida. Risti-usso õppetusse ja taewalikko asjade selletamisse tarwis on meil kõl koliramatuid, sest katekismusse ja piibli-luggude ramat andwad selle polest tullusat õppetust; agga mitme mapeälse asjade selletamisse ja õppetamissegga, mis lastele ka wägga tarwis lähhäks, on suur hädda, et neid ramatuid ei olle ollemas, mis koolmeistridele wõiksid juhatajaks olla. Sepärrast on mõnned Ma-rahwa sõbrad heaks arwanud, ramatud kirjutada, mis sedda pudust peawad täitma. Nemmad tahhawad koliramatot mitmest jaust kokko seäda, nenda et iggaüks neist omma jaggo kirjotab; ning on ennese seast kolm meest wallitsenud, kes nende kirjutust peawad läbbikatsma ja trükki tarwis nenda walmistama, et need mitmasuggused ramato tükkid, mis mitmest mehhest kirjotud, hästi

kokkosünniwad ning kui üks kokkoseätud ramat saaks trükki antud. Needsinnatsed ramato wäljaandjad on: Põlwa õppetaja Schwarz, Rõngo praus Christiani ja Põltsama õppetaja Hørschelmann. Kirjotajatte nimmed jäwad nüüd weel nimmetamatta; küll neid siis saab nimmetud, kui se jaggo, mis legi kirjotanud, trükki antakse.

Kui suur Summal sedda ettewõetud tööd lasseb eddasimiinna, siis peawad koli-ramato jaud ollema need, mis siin al nimmetakse:

- 1) Õppetus õigest kirjotamisest,
- 2) Arwamisest ehk rehkendamisest ramat, kellel weel lühikenne ma-mõetmisest õppetus kõrwalissatud,
- 3) Õppetus Summala lomadest, mis Ma peäl on,
- 4) Õppetus terwisest hoidmisest,
- 5) Keograhwist, ehk õppetus Ma-ilma sirusest ning Ma-ilma madest,
- 6) Sündinud asjade juttustaminne,
- 7) Wisita (Physik) ehk õppetus loodud asjade wäggedest.

Needsinnatsed seitse jaggo ei olle weel mitte keik walmis. Ühhe tükki kirjotaminne wõttab ennam aega, kui teise, agga et tõ nüüd jo hästi eddasijõudnud, ei tahha meie mitte ennam ramato trükkimisest aega wita, waid kui üks tükk walmis on, — olgo ta essimenne, keskmine ehk wimane nende seast, mis üllemal nimmetati, — siis lasseme sedda trükkida, sest et igga jaggo ka kui isgi ramato sünnib pruukida. Dstjattel ei tehta ühtegi

sundmust, terve kōli-ramato osta, waid iggaüks wõib sedda jaggo osta, mis temma mele pärrast on, ning teist jaggo, mis temma ei tahha, ostmata jätta. Agga kes terve kōli-ramato himmustab, se ostko need üksikud jaud, sedda möda, kui trükmeister neid walmis teeb, ning lasko neid wimaks, kui keik seitse jaggo kääs on, ühheks ramatuks kokkōwita.

Sefinnane kōli-ramat saab isseärranis kirjotusse kolide tulluks wäljaantud ja tulleb iggas kirjotusse kolis keige hõlega pruvida. Siiski meie lodame, et temma ei mitte lastele üksi, waid ka wanna innimestele wõiks tulloliik olla; ning isseärranis maenitseme kulla-koolmeistrid, tedda ennese pärrast pruvida, et nemmad issi kassoliikto õppetusse polest saaks kaswama ja targemaks sama, kui ka wahhest wõimaliik ei olle, keik sellesinnatse ramato õppetussed kulla-kōli-lastē kätte õppetada. Sedda targemaks meie kulla-koolmeistrid issi sawad, sedda parreminne õppiwad nemmad ka nore lastega ümberkäia, ning sedda ausamat märki ehk eenkuio sawad nemmad ka keige kulla rahwale andma.

Kül Jummalä sanna on ainus juhhataja taewa õnnistusse pole, ning innimeste õppetus ei wõi meie hinge mitte õnsaks tehha; siiski õppime mapeälse asjade arrosamisest ka sedda selgeminne tundma, mis Jummalä sanna meile kulutab. Kes sedda ei tunne egga mõista, mis nähtaw on, sel ei sa ka näggematta taewaliikto asjade õiget tundmist ollema; ning kes ommas aialikkus ellus ja mapeälse seisusses rummal on, se ei wõi ka igga-

wesße ello te peäl targaste káia. Summala sanna on üllem hinge warra, agga mapeälse asjade tundminne arowitab, sedda kallist warra öiete prufida ja ommats wötta. Sepárrast lootwad sesinnatse ramato kirjotajad helde Issanda önnistamispeäle, et ka nende tö meie armsa Ma-rahwa kasuts peab tulles, nenda et tartus ja aus ristinnimesse ello ja seisus meie seas ikka ennam saats kaswama.

Se essimenne koli-ramato jaggo', mis nüüd keige esitets trütki antakse, ja Ma-rahwale pakutakse, öppetab öiget kirjotamist ning näitab neile, kes tallorahwa seisuses ellawad, sedda tullo, mis neil kirjotamisest wõiks sada. Sesinnatse ramatolesse kirjotaja on Pölwa öppetaja Schwarz; agga Wörro öppetaja Lossius on tedda Tallina tele murde järrele ümberkirjotanud.

Lühikenne õppetus

õigest kirjutamisest.

Handwritten text in a Gothic script, possibly a title or header, appearing as a mirror image.

Handwritten text in a Gothic script, appearing as a mirror image.

Kirjas prugitakse ennamiste weikesi kirjatähti.
 Suri ei prugita muido, kui mõnne sanna allustusēs.
 Esfimenne täht sannas olgo suur:

§ 1. Weikesed ja sured kirjatähhed.

Kirjas prugitakse ennamiste weikesi kirjatähti.
 Suri ei prugita muido, kui mõnne sanna allustusēs.
 Esfimenne täht sannas olgo suur:

1) kui kõnne allustab,

2) punkti järrel,

3) kui sanna nisuggust asja nimmetab, mis üksik on.

Sedda seltsi sanna ehk nimmesid on: innimesse
 nimmi, ehk rahwa nimmi, ehk ma, merre, jõe,
 järwe, mäe, linna, mõisa, külla ehk mu nisuggune
 nimmi. Neile feigile pannakse allustusēs suurt
 tähte. Sepärrast kirjota: Salomon, Prantsusse
 rahwas, Some ma, Punnane merri, Tüna jöggi,
 Peipsi järw, Kolgata mäggi, Ria lin, Krodusse
 mõis, Mammaste külla n. t. f. Keif nimmed,
 misga Summalat ja Jesust nimmetakse, tulleb ka
 sure tähhega kirjotada, kui on: Jehowa, Issand,
 Onnisteggia, Pühha Waim n. t. f. Keif asjad,
 mis siin nimmetati, on üksikud asjad; agga nende
 asjade nimmed, kelle seltsist paljo on, kirjotakse
 weikesse tähhega, ni kui on: hobbone, mis ellaja
 nimmi, tomif, mis pu nimmi on, ja mu nisug-
 gust. Sest et nende seltsist paljo on, ei sünni
 neile mitte suurt tähte panna. Sepärrast ärra
 kirjota mitte: Hobbone, Tomif, waid: hobbone,
 tomif n. t. f.

Neid nimmesid, mis innimestele ristmiseses pan-
nakse, ni kui Jakob, Peter n. t. f. on kül mitmele
needsammad, agga et ülle keige innimeste hulga neid
ikka piisut on, kes selle isseärralikko nimme kandwad,
siis kirjotakse neid ka sure tähhega.

§ 2. Sanna ja sanna jaggo ehk silb.

Mis luggemiseses ehk kõnneldes otsekui ühhel hobil
suust wäljatulleb, sedda nimmetakse silbiks ehk sanna
jauks. Kui loed „kas“, siis tulleb se sannakenne ühhel
hobil suust wälja, ja sepärrast on „kas“ üks silb; agga
kui loed „kasta“, siis tulleb se sanna otsekui kahhe
hobiga suust wälja, sest essite ütled: „kas“, pärrast:
„ta“; sepärrast on se sanna „kasta“ kahhe silbiga
sanna. Mõnni sanna on ühhe silbiga ehk ühhesilbi-
linne, nenda on: mees, tuul, ait, kuld n. t. f.; mõnni
sanna on mitmesilbilinne, ni kui: ho-ne, el-la-jaas,
ho-le-kand-ja, kar-ris-ta-min-ne, n. t. f.

Keigeennam tulleb sanna jaggamist ehk silbisid
tähhelepanna, kui kirjotamiseses juhtub, et jone peäle
terwe sanna ennami ei mahhu, nenda et pool sanna
teise jone wiimse otsa peäle jääb, teine pool jälle teise
jone esimesesse otsa pannakse. Kes siis silbisid tähhele
ei panne, ei se ellades ei sa öiete kirjotada. Wõtkem
õppetusses ühhe sanna, ni kui „tõstma“. Se on
kahhesilbilinne sanna, teine silb on „tõst“, ja teine
„ma“. Kui sedda jone otsa tulleb kirjotada, ja terwe
sanna ei mahhu, siis ärra kirjota mitte „tõstma“,
egga ka „tõstma“, waid kirjota teise jone otsa „tõst“
ja teise jone allustusses kirjota „ma“.

§ 3. Heälega tähhed ning heäleta tähhed ehk wokalid ja konsonnid.

Tähhed, mis kirjas prugitakse, on kahhesuggused:
1) Wokalid (heälega tähhed) on need, kel omma
selge heäl on, nenda et neid wõib selgeste luggeda,
kui nemmad ka foggoni üksi seiswad. Neid on
kahheksa: a, e, i, o, u, ä, ö ning ü.

2) Konsonnid (heäleta tähhed) on need, kel seggane heäl on, kui nemmad üksi seiswad, egga sagi selget heält muido kui wofalide abbiga. Möista: täht r on konson. Kui wofali temma kõrwa panned, ni kui a, e, ehk i, siis loed selgeste: ra, re, ri; agga kui täht r koggoni üksi seisab, siis sa ei wõi temma öiget heält mitte selgeste luggeda. Konsonnid on wiisteistkümmend, need on: b, d, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, w, ja Wörro maal weel s.

Ilma wofalide Jabbita ei wõi ühte ainsa sanna egga silbi kirjotada, agga ilma konsonnita wõib mönnigi silb olla. Sellepärast panne tähhele, et iggauhhes silbis, mis sa kirjotad, teigewähemalt üks wofali täht ehk paargi peab ollema.

§ 4. Pehmed ja kõwwad tähhed.

Kui meie lafs tähte wastastikko arwame, siis leiame, et heäle polest teiste wahhel surem wahhe, teiste wahhel wähemat wahhet on. Tähhel d on koggoni teine heäl, kui tähhel r; agga täht d ja täht t lähhawad pea ühte, ja nende wahhel on agga se wahhe, et t kõwwema heälega loetakse, kui d. Neid tähte, mis pea ühhe arrolissed on, neid on kolm pari, ja neid kutsutakse pehmeks ja kõwwaks tähheks.

Pehmed tähhed on: Kõwwad tähhed on:

b

p

d

t

g

k

Et need sinnatsed tähhed, mis siin pariwisi on kirjotud, heäle polest pea ühte andwad, sepärast mönni kirjotaja ei möista mitte nende wahhel sedda wahhet teha, mis tarwis lähhab. Sepärast kui tahhad ilma wiggata kirjotada, panne hästi tähhele, et sa pehme tähhe assemele mitte kõwwa tähhe ei panne, egga jälle kõwwa tähhe assemele pehme tähhe; sest muido luggeja ei sa sinno kirjotust mitte hästi luggeda. Mönneft

fannast, mis siin on kirjotud, wõib õppida, kui wiigane kirjotus se on, kui kirjotaja õiget wahhet ei te pehme ja kõwva tähtede wahhel.

Diete on kirjotud :

faebama
tõmbama
läbbi
Apostel
palle
leppitama
südda
piddama
eksitus
helde
mäggi
pöggene
riffas
hing

Alwaste on kirjotud :

faepama
tõmpama
läppi
Abostel
balle
lebbitama
sütta
pittama
eksidus
helte
mäffi
pöffenema
riggas
hinf

Täht f ehf s on ka nisuggune, mis teises fannas pehme heäleaga, teises kõwva heäleaga loetakse. Pehme heäleaga loeme: fasa, naese, lasse n. t. f.; kõwva heäleaga loeme: ratsa, fesinnane, ärrasalgama n. t. f. Ugga kirjotamises tehakse sedda wahhet, et Tallinna kele murde järrel silbi wiimses otsas millalgi ei panta f, waid ifka s, ja jälle silbi esimeses otsas ifka f. Sepärrast, kui faks f koos seiswad, tulleb ifka esimesse kirjotada selle tähhega s, ja teise selle tähhega f, ni kui „tassa“ fassima, sassi n. t. f.

Ugga Darto-kele kirjotamises saab ennamiste se wahhe petud, et f kui pehme täht, ja s kui kõwva täht saab prugitud, misläbbi luggeja selgeminne ärramöistab, kuid ta peab luggema. Ma-keles on mitto fanna, mis sedda möda, kas neil kõwva ehf pehme f on, foggoni teist asja tähhendawad. Nisuggune fanna on „essi“, ja mönni mu weel. Kui ütled: „minna essi armasta“, ehf kui ütled: „minna essi te peäl“, siis on esimenne „essi“, mis pehme heäleaga loetakse,

foggoni teine aäsi, kui teine „essi“, mis kõwwa heälega loetakse. Sepärrast olleks hea, ikka sedda wahhet pidada, et Tartofele järrel ff tähhendab pehmet tähte ja Sf kõwwa tähte.

Tähhe f ja S wahhel on ka siis tarwis wahhet piddada, kui t ehk f nende tagga seiswad. Kirjota st ehk sf, kui möllema tähhe ühhe silbi jaust on, ni kui kasma (kas-ma), käskma (käsk-ma); ent kirjota st ehk sk kui S ühhe silbi, ja t ehk f teise silbi jaust on, ni kui kasta (kas-ta), käsku (käs-ku).

§ 5. Wennitud silb ja lühhikenne silb.

Meie ei wõi mitte keif sannu ühtewisi luggeda, waid mönne sanna peame wennitud heälega luggema, ja mönni sanna tulleb rutto suust wälja ja temma heäl on nago lühhem. Urwa neid kaks sanna: „seep“ ja „sep“ teine teise wasto, siis tunned, et esimest loetakse wennitud, teist lühhikesse heälega.

Panne tähhele:

Wennitud sannad on: Lühhikesed sannad on:

kuust

kus

foot

fot

foof

fof

paat

pat

ku

kuf

ma

mal

ta

tal

lu

luf

se

sest

toop

tops

saaks

saks

Sesamma luggu, mis nende üllewel kirjotud sannadega on, sesamma on ka keige mu sannaga ning ka iggäühhe silbiga. Sest keif wimane silb on wennitud ehk lühhikenne, sedda möda kui ta on kirjotud. Kui kirjotad „pima“, siis loeb luggeja esimesse silbi wennitud heälega; kui kirjotud: „pimme“, siis on esimesenne silb lühhikenne. Ehk kirjota: „tallomaast“, siis

on wimane silb wennitud; agga kirjota: „tullemast“, siis on ta lühhikenne. Sest on arwalik, et luggeja ei wõi öiete luggeda, kui kirjotaja ei olle öiete kirjotanud, ning et kirjotaja sure holega peab tähhelepannema, kas se sanna ehk silb, mis ta tahhab kirjotada, pilt ehk lühhikenne peab ollema. Sepärrast pea kolm õppetust meles:

1) Silb on wennitud, kui temma wiimses otsas wokal seisab, ni kui: „lu“.

2) Silb on lühhikenne, kui temma wiimses otsas konson seisab, ni kui: „lu“.

3) Kui silbi wiimses otsas konson seisab, agga heälest on tunda, et tedda tulleb pitkaks wennitada, siis panne kaks wokali teine teise kõrwa, ni kui: „tuul, meel, Saak, riik“ n. t. s.

Kes need kolm õppetust meles peab, se wõib hõlpsaste feik ühhe-silbilisfed sannad öiete kirjotada. Ehk kui tahhad mitme-silbilisfed sannad kirjotada, siis wõid neidki nendesamma kolme õppetusse järrel öiete kirjotada, agga panne hästi tähhele igga silbi luggu, kellest se sanna on kokkopandud. Sedda tahhame weel mõnne sanna läbbi selletada.

„Uder“ (üttele: U:der); essimenne silb on wennitud, sepärrast ei sünni mitte kirjotada „adder“, waid „ader“; ja jälle „adder“ (üttele: „ad:der“) on hopis teine sanna; siin on essimenne silb lühhikenne, sepärrast tulleb kirjotada „adder“.

„Pimme“ (üttele „pim:me“); essimenne silb on lühhikenne, sepärrast ärra kirjota mitte „pime“, waid „pimme“.

„Kiwwisammas“ (üttele: kiw:wi:sam:mas“); kolmas silb on lühhikenne, sepärrast ärra kirjota mitte „kiwwisamas“ (kiwwisa:mas), waid „kiwwisammas“.

Sa jälle sel sannal: „Kurresares“ (üttele: Kur:re:sa:res) on kolmas silb wennitud, sepärrast ärra kirjota: Kuresarres“ (Kurresar:res), waid Kurresares.

„Ümmariik“ (üttele: „üm:ma:riik“); wiimne silb on lühhikenne, sepärrast ärra kirjota „ümmariik“, waid

„ümmarit“; ja jälle sel sannal „taewariif“ on wiimne
 silb wennitub, sepärrast ärra kirjota mitte „taewariif“,
 waid „taewariif.“

Eisfa. Ühhesilbilisfe sannade pärrast, kel wokal
 wiimses ofsas, tulleb weel tähhelepanna, et mönningad
 kirjotawad nisuggust sanna kahhe wokaliga, ni kui: „tee“,
 „maa“ n. t. f.; agga se ep olle mitte öiete kirjotub.

Ühhesilbilisfe sanna ofsas tulleb siis agga taks wokal
 panna, kui se sanna isse pärris sanna ei olle, waid
 teise sanna muutmisseft on tulnud. Möista sanna
 „ree“ ei olle isse mitte pärris sanna, waid temma
 pärris sanna on „reggi“, telle muutmisseft temma on
 tulnud; ja sel sannal „ree“ on pea nisuggune heäl, nago
 kolleks tal taks „e“ hiljes, sepärrast tulleb sedda ka
 kahhe „e“ga kirjotada.

Nisammoti kirjota ka „saa“ (mis pärris sannast
 „sadda“ on sündinud), „wee“ (pärris sanna „weesi“),
 „roo“ (pärris sanna „roog“), „waa“ (p. f. „wagga“),
 „raa“ (p. f. „radda“), „mee“ (p. f. „messi“), „paa“
 (p. f. „padda“), „loos“ (p. f. „loog“). — Ja Tarto
 tele murde järrel weel „hee“ (p. f. „higgi“), „luu“
 (p. f. „luggu“), „suu“ (p. f. „suggu“).

Ennam, kui neid sin nimmetud ühhesilbilisfi
 sanna ei tahha Ma: teles paljo olla, telle ofsas taks
 wokalil sünniks panna.

S 6. Wäärnimme eht prinimme kirjo- tamisseft

Harrimatta rahwa jures on se wiis, et innimesfel
 muud nimme ei olle, kui omma ristimisfe nimmi, kui
 on: Jaak, Mihkel, Eiso, n. t. f.; agga et neid paljo
 on, tes sellesamma nimme kandwab, ei möista nem-
 mad wahhet teha, kui agga seddawisi: meht pannakse
 isfa nimmi weel innimesfe omma nimme ette, kui on:
 Suhhani Jaak, eht Pabo Mihkel, eht Hindriko Eiso;
 meht tedda nimmetakse Johha järrel, kus ta ellab, kui
 on: Tonsi Jaak, Päne wälja Mihkel, Rõmme Eiso
 n. t. f.; — meht tedda kutsutakse ka loggoni. söimo,

nimmega, kui on: Wahhi Peter, Karjusse Andres, Kommediant Karel, Pilli Mihkel n. t. f. Agga keigis paigus, kus wisakas rahwas on, leiame sedda wisi, et iggal innimesel ristmisse nimme kõrwas weel wäärnimmi ehk liignimmi, prinimmi ehk suggunimmi on, mis nimmetab, kellest sugguarrust ta on, ni kui Jaak Korstmann, Mihkel Pauts, Liso Wilper n. t. f. Prinimme kirjotamisega on teine luggu, kui mu sannade kirjotamisega. Mõnnel prinimmel pannakse üks täht rohkem ehk wähem, kui muido tarwis olleks. Peälegi prugitakse nende jures ka wahhest Saksakele tähti, nenda et „õigekirjotamise õppetus“ ei wõi juhatajaks olla, mil wisil prinimesid kirjotakse. Kui prinimmi juhtub meie ette, mis meil alles teadmata, siis peame teise kääst kulama, kuida sedda õiete kirjotakse. Siin tal on nelli prinimme, kellest sa kül arro saad, et on teistwisi kirjotud, kui õige kirjotamise õppetus käsib:

Zaska loe: Zaaska.

Wöchni loe: Wöhni, siin on saksakele täht c prugitaw.

Pohl loe: Pool.

Pattrayl loe: Pattrail, siin on saksakele täht y prugitaw.

Ring kui üks mees omma nimme nenda kirjotab: „Peter Raudsep“, teine nenda: „Peter Raufsep“, siis tunned sest weikesest wahhest, et teine teisest sugguarrust on. Prinimme kirjotamise jures on agga se seädus, et sedda kunnagi ei mudeta, waid nenda kui mees omma prinimme nüüd kirjotab, nendasammoti ka saa aasta pärrast temma lapsed ja laste lapsed.

§ 7. Märgide selletamine.

Hingamise ehk wahhe-märgid, mis kirjotamiseses prugitakse, on selle tarwis seätud, et nende abbiga kirjotud juttust parreminne wõib arro sada; sest mõnest kirjotussest ei sa suggogi arro, kui märgid panne-matta jänud.

Kui minna omma sõbrale nenda kirjotan:

„Tulle ärra wötta minno poia kasa“
 siis jääb söbber kahhe wahhel, kas peab minno poia kasa wötma, woi ei pea mitte? Sest kui ta need san-
 nad nenda loeb:

„Tulle, ärra wötta minno poia kasa“
 siis ta peab ilma minno poiata tulles; agga loeb
 ta jälle nenda:

„Tulle ärra, wötta minno poia kasa“
 siis peaks ta feige minno poiaga ärratulles.

Ehk küll se konna, mis senna wahhele pandud, weifenne märgifenne on, siiski on temmal suurt selle-
 tamisse jõudo, ja jut on teine, seddamöda, kus se konna seisab. Sesamma luggu on feige teiste wahhe-
 märgidega; sepärrast peab kirjotaja hästi tähhelepanne-
 ma, et ta need märgid öige assemele panneb. Nenda-
 sammoti peab ka luggeja neid sure hõlega tähhele-
 pannema, sest ükspäinis nende juhhatamise läbbi wõib
 temma öiete, hästi ning illufaste luggeda. Wahhe-
 märgid näitawad temmale, kus temma luggedes pissut
 peab hingama, ehk kus tarwis lähhab kaueminne finni-
 piddada, kus temma heält peab tõstima ehk allandama ja
 muud nisuggust. Kui luggeja wahhemärgidest ei holi, siis
 temma luggeminne ei olle mitte mehhe mõislik jut,
 waid ötskui parmude torrifeminne, ehk nago laps-
 hoidja heäl, kui last susutab. Öppigo siis kirjotaja ni
 hästi, kui luggeja, wahhemärgid tundma, ni kui siin
 al öppetakse:

• Konna. Selle märgi kohhal peab luggeja
 ifka pissut hingama, ni kui siin:

Te omma liggimessele head, sest temma on sinno
 taewase Issa laps.

• Punkt. Se märk käsib puh'ada. Toosew
 kõnne on otsas ja teine jut hakkab. Sepärrast allus-
 takse se sanna, mis punkti järrel tulles, ifka sure täh-
 hega. Wata, mis siin al on kirjotud:

Te omma liggimessele head, sest temma on sinno
 taewase Issa laps, ja Issa tahhab, et feik temma

lapsed peawad teine teist armastama. Pühha kirri õppetab, et armastus on kässõ taitminne.

; Poolpunkt. Ei puhhata selle märgi järrel mitte ni kaua, kui punkti järrel, agga siiski petakse suremat wahhet, kui konna kohhal. Panne tähhele:

Summal ähwardab nuhhelda keiki, kes temma kässõd ülleastwad; sepärrast peame temma wiha kartma ja ei pea mitte nendesinnaste käskude wasto teggema.

? Küssimisse märk. Se tähhendab, et midagi küsitaakse. Lugeja peab jutto otsa pool, kus küsिमisse märk seisab, omma heält nenda painotama, et kuulja temma heälest jo ärratunneb, et küsitaakse. Loe illusaste need küsिमисsed, mis siin al on kirjotud:

Kas sa mind armastad?

Mis tahhad sinna anda omma hinge lunnastamisese eest?

! Õhkamisse märk tähhendab õhkamist, kutsmist, immekspannemist ja kässõ heält tõsta. Loe illusaste need sannad, mis siin al on kirjotud:

Oh sedda immet! Summal armastab meid, ehk meie kül kurjad olleme. Nu ja kitus olgo temmal iggawest!

: Kolon — (kaks punkti) — tähhendab:

1) et ühte asja, ehk mõnned asjad, mis nago ühhest feltst, arroteggemissesk ehk nimme pärrast üllesarwatakse, ni kui siin:

Kolm asja lähäwad meie rahhule tarwis, need on: usk, armastus, lotus.

Ehk: mul on kolm ödde: Mai, Kai ja Truta.

2) et tahhad sannade kaupa sedda jutto forrata, mis teise suust kuulda olnud, ni kui siin:

Tõssa ütles omma poia wasto: „laps, kule minno fanna.“

„Juttomärgikesed tähhendawad, et teise innimesse jutto otsekui temma suust kõnneltakse. Kui se jut lõppeb, siis tehakse jälle need märgikesed wasto, ni kui siin on nähha:

Jesús ütles omma jüంగritte wasto: „mis teie ial pallute minno nimmel, sedda tabhan minna teile anda.“

() ehk [] Klaamrid. Nende wahhele pannakse sanna, mis teiste selletamisefks ehk nago liaks juttuks arwatakse, ni kui siin on nähha:

Amerikamaalt lähhäwad igga aasta hulf laewo wallaskalla püüdmisefks ea-merresse (wallaskalla rasw on ni kui ülge rasw wägga tullus asfi); agga saak on nüüd paljo kasfinam, kui ta enne olli, sest et lia püüdmisse läbbi se tullofas loom on wähenenud.

Need sannad, mis klaamri wahhele pandud, peab luggeja ussinamalt ja maddalama heäleuga luggema, kui pärrist jutto.

= Saggaja. Sedda tehakse, kui terwe sanna jone peale ei mahhu, ni kui siin:

Se peab omma nore ea sees hästi öppima, kes tah, hab targaks sada.

Saggaja tehakse ka, kui mitto sanna ühtekokko arwatakse, ni kui: kaksy:ddi-mötleminne.

Kustutaja. Kui laulude sees wahhest laulo wisi kohta üks e liaks on, siis kustutakse sedda mahha, ja pannakse nisuggust kriipsokest assemele, ni kui siin al:

Hallasta mo waese peäl,

Anna, et mo hing ja meel n. t. s.

— Mötteleja annab luggejale aega, isse eddasi möttelda, ri kui siin on nähha:

Judas Iskariot ei sanud sest middagi head, et kätte sai, mis kurri südda himmustas. Kül sai paljo rahha omma kurja tö eest, agga selle rahhaga temma ei ostonud ennesele muud kui — hirmsat surma.

Luggeja peab, kui ta selle mötteleja märgi jure on sanud, hästi wahhet widdama, enne kui jälle eddasi loeb.

* Tähhendaja juhatab luggejat lehhe allumesse serwa pole, kus sest asjast ehk sannast weel middagi selletakse.

§ Tüf ehk paragrahw. Sedda prugitakse mõnnes ramatus, kui neid tüffa, kellest ramat on kokkoyandud, tahhetakse numri aru järrel tähhendada, nenda et igga tüffile omma nummer jurepannakse.

§ 8. Ramato kirjotamisest.

Kui kirjotusse koli laps on õppinud, keif sannad öiete kirjotama ja keif wahhemärgid öige paigale panema, siis peab temma ka sedda weel õppima, et mõistaks kõlblikko kirja ommast peast kokkoseada, nenda et keif sannad, mis ta ommast peast kirjotab, ka hästi kokkõündiwad ning et luggeja temma kirjast wöib aru sada. Ja sestki ei olle weel mitte küll, kui luggeja agga hädda pärrast temma kirjast aru saab, waid kirri peab ollema nenda seätud, et on armas luggeda, ei mitte kui kokkoltaja lapse kõnne, waid kõnne olgo kaunis ja selge ja löbbus. Misuggune kirjotamine ei olle mitte kerge assti, ja õppija ei sa sedda muido mitte kätte, kui katsko agga paljo ommast peast kirjotada, pango hästi trükkitud ramato wisi tähhele ning õppigo omma kirjotust trükkitud ramato järrel parrandama. Öppetust ei mõista meie selle polest muud anda, kui agga sedda, et suur kirjotamise wigga on, kui üks ja sesamma sanna mitto kõrda korratakse. Mitto muud wigga, mis kirjotusses juhtub, saab õppija keigeparreminne tunda, kui trükkitud ramatust pole lehhe tüffi holega läbbiloeb, siis ramato ärrapanneb ja ommast peast sedda asja kirjotab, mis ta ramatust luggenud. Kui ta pärrast omma kirjotust trükkitud ramato kõrwa panneb, siis saab omma kirjotusse pudust tundma ja õppib parreminne kirjotama. Koolmeistrid peawad seddawisi ommad kolilapsed õppetama, et saggedaste neid lastwad peast kirjotada, mis nemmad trükkitud ramatust neile etteluggenud. — Öppetusse märgiks anname siin kaks kirjapromi; essimenne on wiggane, teine on sesamma jut, agga öigel wisi kirjotud.

Wiggase kirja proom.

Summal püdis hirmo läbbi Israeli rahwast õige te peäle sata, ja püdis ka armo läbbi Israeli rahwast õige te peäle sata; agga Israeli rahwas ei tahtnud mitte kuulda, waid Israeli rahwas ellasid julgeste ifka peäle, ja Summal ei wõinud ennam Israeli rahwaga kannatada, ja Issand satis Pabeli kunninga Judamale. Siis tulli Pabeli kunningas sure wäega Jerusalemma lüna ette ja temma laskis Jerusalemma lüna ümber walli tehha, ja ükski ei pääsnud lünnast wälja n. t. f.

Sesamma jut õiete kirjotud.

Summal püdis hirmo ja armo läbbi Israeli rahwast õige te peäle sata; agga nemmad ei tahtnud mitte kuulda, waid ellasid julgeste ifka peäle, senni kui kannatamise aeg otsa sai ja karristamise pääw kättetulli. Siis satis Issand Pabeli kunninga Judamale. Se tulli sure sõawäega Jerusalemma ette, laskis lüna ümber walli tehha, et ükski wälja ei pääsnud n. t. f.

Need kirju, kelle pärrast kirjotamise õppetust tarwis lähhäb, on ennamiste wiis feltsi. Need on: ramatud, tähhed, kontrahtid, arropiddamised ja protokollid. Iggal kirjal on omma seäduš. Tõpigem essite, mis ramato kirjotamise jures tulleb tähhelepanna.

Ramat — (šiin ei kõnnelda mitte trükkitud ramatust, waid kirjast, mis teisele sadetakse) — ramat on kirri, kelle läbbi middagi tahhame teäda anda teisele, kellega meie koos ei olle, et ei sa susannaga temmaga kõnnelda. Risugguse ramato tarwis tulleb ifka hea pabberi lehhe wõtta, pole poogna jaggo. Sedda panne kessraigas kofko ja pabberi serw olgo illufaste ühhetasafeks leigatud. Kui tahhad omma kirja posti peäle anda, siis wõtta penikest posti-pabberit; sest jämme pabber on raske, ja kirri, mis ülle lodi kalub, maksab kahewõrra postirahha. — Ramato allustusfes kirjota üllewel (peälkirja wiisi): „armas sõbber“ ehk „armas wend“

ehf „aulik härra“ ehf „aulik suur kindrali härra“ ehf
 seddasarnast, sedda seisust ehf ammetit möda, mis sel
 innimesel on, kellele kirjotad. Mis sa omma rama-
 tusse kirjotad, olgo ni kui targa mehhe jut. Enne
 kui kirjotad, mötle järrele, mil wiisil sedda, mis teisele
 tahhad teäda anda, wöttaksid üttelda, kui susannaga
 temmaga kõnneleksid, sest ramat ei olle muud middagi,
 kui kirjotud kõnne. Kui on suurtsuggu innimenne,
 kellele kirjotad, siis ärra aia paljo juttu; kirjota agga
 lühhidelt, mis ainult tarwis lähhäb. Kui sõbrale ehf
 suggulassele kirjotad, siis mötle, et temmal hea meel
 on, kui ta sinno ellust teäda saab, sinno seisussest,
 sinno süddame mõttest ja keigest, mis olled näinud
 ja mis sulle on juhtunud. Kül siis luggeja rõmustab
 sinno kirja pärrast. Mõnni sadab kirja woõralt maalt
 ommakstele, ja terwe ramat on täis tuhhat terwist
 iggaleühhele nimme pärrast wannemattest keige wiimsest
 sadik, ja kirjas polle muud luggeda kui: „minna sadan
 paljo tuhhat terwist wennale Udole, ja Iellapoiäle
 Peetrile n. t. s.“ — Siis wõib kül luggejal hea meel
 olla, et sõbber woõral maal neid mälletab, ommeti
 olleks armsam olnud, kui ta neile ka muid asjo olleks
 kirjotanud. Kui sa ei tahha middagi ärraunnustada
 egga-mahajätta sest, mis tahtsid teäda anda, siis täh-
 henda enne kirjotamist isse pabberi tükki peäle pari
 fannaga, mis tahhad kirjotada, ni kui: „talwel Moskwas
 olnud — suur lin — Peetriga kokkusanud — pool
 tenistusse aeg möda — hea pealik — nüüd Kurski
 kubbernemangus — teine ma-harrimisse wiis — keif
 oddaw — kas Ford näddalas lihha — kuis koddow
 pool? — kas Udo alles? — Siis hakka pärrast kirja
 kirjotama ja wata wahhel jälle pabberi tükki peäle,
 mis weel tarwis kirjotoda, senni kui keif on üllespan-
 dud, mis enne olli üllestähhendud. Wimaks kirjota
 neid terwisid, mis tahhad ommakstele ja tutwile sata.
 Kirja lõppetuses kirjota ifka nenda: „Ollen sinno
 sõbber“ ehf „keigest süddamest ollen sinno wend.“
 Kui suurtsuggu innimessele kirjotad, siis lõppeta kirja

nenda: „ollen teie sanna kulelik tener“ ehk muud nifuggust, ja siis kirjota omma nimme alla. — Pahhemat kät sest kohhast, kus nimmi seisab, kirjota selle linna ehk kohha nimme ning päwa, ku ja aasta arro, kus kohhal ja mil päwal ramat sai kirjutud*).

Õppetusseks anname siin kaks ramato promi, kust õppid, mil wisil tulleb ramato kirjutada, kuidas allustada ja kuidas lõppetada. Esimenne on üllemale, teine on sõbrale kirjutud.

Mulik härra!

Ette õhto saime ilma lahjota teie linna, woriga seie Willandi linna, agga wastowõtja ei olle mitte koddoo. Kaupmees laskis omma emmanda läbbi ütelda, et temma neljandamal päwal wistist koddoo tulleb ja et pean ootma. Sepärrast ollen linnad kaupmehhe aita mahhapanud, ja sadan keik meie rahwast koddoo pole, sest et muido hobbuste toitmiseega siin linnas suur kullu on. Kaks meest agga jäwad mulle abbiks, kui linnad käest ärraannan. Laupäaw, kui Summal aitaab, lodan koddoo sada.

Minna ollen

teie

allandlik tener

Mik Perl.

Willandi linnas

15^{mal} Teetsembril 1849.

Armas wend Mart!)**

Kaua aega ei olle minna teile kirja saatnud. Kül ollen iggapäaw sind ja keik armsaid mällestanud, agga meie rüggement olli allati te peäl, sepärrast ei leidnud minna mitte kirjutamise aega. Minnewa taltwel ollime kaks kuud Moskwa linnas. Eh, sedda immet, mis

*) Eoe ka sedda õppetust, mis „Ma- ilma“ ramatus 62 ja 126 ma lehhe peäl õppetab „kirja läbbi sõnnumi andmisesest.“

**) Se ramat on ülleweel antud jubhatamise järrele kirjutub, nenda et keik, mis pabberi tülkikesse peäle oli tähhendud, sest kirjast on leida.

seäl näggin! Ei ilmas ma ey olleks usknud, et üks lin ni suur wõib olla, kui nüüd isse ollen näinud. Pitkuti ja laiuti on lin ennam kui 14 wersta suur, ja ennam kui 250 tuhhat innimest ellawad sees. Teie wõite arwata, kui suur lin peab ollema, sest seäl on ni paljo rahwast ühheskoos, kui meie Liwlandimaal 25 sure kihelkonna sees ellawad. — Moskwas sain ka omma lallapõia Peetriga kokko. Temma on nüüd jo 20 aastat funningat teninud ja lodab, et tedda pea tenistussest lahtilastakse, nenda et ta pea meie male taggasi saab. Minnul waesel on weel paljo aega odata, enne kui taggasi saan ja ommaksid jälle saan nähha, sest mul ei olle ennam kui pool tenistusse aeg täis. Siiski ei tahha minna Jummala wasto nurriseda, kes seni aiani on aitnud. Meil on seförd wägga hea pealik. Temma on meie maalt, wanna Willandi krahwi poeg, kes waeste soldatide eest suurt hoolt kannab. Issääranis armastab neid kui sēbber, kes omma ma innimesed on. Mittokörd ollen temma suust meie armsat makeelt kuulnud, mis woöral maal wägga armas on kuulda ja ligutab südant nago ärreli heäl.

Kewwade läfsime Moskwas ärra ja nüüd seisame Kurski kubbernemangus. Siin on öiete imme nähha, et ma-harriminne foggoniste teistwiisi on, kui meie maal. Sitta nemmad ei wea sugguke põllo peäle; willi kaswab illusaste ilma sittata. Keif on oddaw, ja meie same kaksförd näddalas lihha süa. Üks wigga on agga suur, se on, et ma wägga lagge on ja pu-metsa ei olle sugguke ollemas. Sepärrast on honed keif sawwiit tehiud. Pölletamisse tarwis prugitakse ella atte sitta, ni kui meie maal mõnnes kohhas turwa pölletakse.

Nüüd, armas wend Mart, jättan sind seförd Jummalaga. Pallun, et mulle ka kirja sadad ja annad teada, kuidas teie tässi käib. Issääranis ütle mulle, kas minno armas kasso-issa Udo weel alles. Sadan

temmale ja teikife ommakstele ja tutwile paljo tuh-
hat terwist.

Kui mulle wastust teed, siis kirjota peälkirja ehk
adressi nenda: Soldatile Mikhel Prüff, Simbirski
kubbernemangus, Sadsiha kreisis. Urra te peälkirja isse,
waid pallu mõnne hea saksa innimest, et temma adressi
wenne-kele sinno kirja peäle kirjotab. — Ollen

sinno armastaja wend
Mikhel Prüff.

Karenna'a küllas
15. Julil 1850.

Kui firri walmis on, siis painuta tedda faksförd
fokko, panne walge pabberi tüf temma ümber ja pitsen
peäle ja kirjota temma walge pole peäle adressi, se
on innimesse nimmi, kalle kätte firri lähhäb. Adressi
kirjotakse s. ddawisi:

Kulikko Härrale

Kreisrihtri Härra von Kurtman

Papendorwi mõisas.

ehk nenda:

Perremehhele

Andres Jaaska

Terrawerre küllas.

Kui kirja tahhad posti peäle panna, siis lasse
teise läbbi, kes sedda mõistab, adressi saksa ehk wenne-
kele kirjotada; sest postmeistrid, kes kirju emale talli-
tawad, ei mõista makele kirjotust.

Kui teise käest tahhad wastust sada, agga teine ei tea mitte so ellamisse kohta, siis kirjota omma ramato sisse selgeste ja täielikkult, kuidas sinno adressi tulleb kirjotada. Sest mitto kirja kadduwad posti peäl ärra sepärrast, et adres seggane on. — Kui tahhad posti kirjaga rahha sata, siis pead isse omma kirjaga lüna minnema ja kirja ilma kinnipannemata postmeistri kätte andma; sest postmeister isse peab sedda rahha omma käega ramato sisse pannema ja wiis pitseri märki sinno nähhes peäleteggema.

§ 9. Tähe kirjutamisest.

Täht on weikenne kirri, kelle läbbi kirjutaja tunnistust annab. Sedda prugitakse mitme asja jures. Wölglanne kirjutab omma wöllaandjale tähte, kelle läbbi tunnistab, kui paljo temmal wölgo temmaga on. Riisugune täht on wöllakirri. — Kes wölla ehk mu maks maksab, tahhad tähte, kelle läbbi wastowõtja tunnistab, et maks on maksetud. Sedda tähte nimmetakse witangis. — Ja mitmesugguse mu asja ja tallitusse jures kirjutakse ja antakse tähti, kelle läbbi teine wöib omma susanna tunnistust töeks teha, kui tarwis on. Wallitseja, kellele kohtokirja kätte tuakse, tunnistab tojale tähe läbbi, et ta on kohtokirja kätte annud; — kohtomehhed tunnistawad pari rahwale tähe läbbi, et wöiwad ilma keelmata abbiellusse heita, ja muud nisuggust. — Reid tähekesi kirjutakse ennamiste weikesse pabberi tükki peäle (kahheksama poogna jao peäle). Ei olle suremat tarkust senna tarwis, kui et asja, mis pead teada andma ehk tunnistama, lühhikesse sannaga kirjutad. Agga wägga tarwis on, et kirjutaja päwa ja aasta arwo ja omma nimme alla panneb; ja kui tähe peäl rahha nimmetakse, siis pead rahha arwo kaksförd kirjutama, teine förd numridega, teine förd kirja-tähtidega.

Kolme promi järrele, mis nüüd tulleswad, wöib öppiä keisfuggusid muud tähti kirjutada.

1^{enne} proom. Wõllafirri.

Sefinnatse wõllafirja läbbi tunnistan, et Peter Mäggi, Kunti wallast, minnule tänna 200 rubla hõbbe-rahha (faks sadda rubla hõbberahha) wõlgo on usknud, ja tootan temmale sedda rahha ausaste taggasimaksta; ja ni kawa, kui rahha minno käes, maksan aastas igga saa rubla peält nelli rubla intressi ehk otusse rahha.

Kantora küllas 3^{mal} Julil 1848.

Mangus Krot.

2^{ne} proom. Witang.

Hans Saber on 20 rubla 10 kop. hõb. (faks- kummend rubla kumme koppikat hõbberahha), mis kihhelfonna fohto polest olli kästud, ausaste minno kätte maksnud. Sedda tunnistab

Pilli mõisas 30. Mail 1850.

Willem Witting.

Kärner.

3^{mas} proom. Muido täht ehk tunnistusse firri.

Suhhan Pedoff wõib minno kolm sülda puid Rungi metsast ennesele weddada. Sedda lubbab

Kannarikko küllas 5. Nowembril 1849.

Kustaw Matson.

§ 10. Kontrakti kirjotamisest.

Kontrakt on firri, kelle läbbi faks innimest omma wastastikko lubbamist mällestusseks firja pannewad ja teine teisele finnitawad. Kui innimenne teise käest maad ehk muud suurt asja ostab; innimenne teise käest maad, karja ehk muud asja rendi peäle wõttab; kui ühhe tö pärrast, mis paljo aega wõttab, faks innimest teine teisega kaupawad, ehk muud nisuggust asja: — siis kirjotawad sedda ülles, mis teine teisele on lubba- nud. Muido tõuseks neile riid, kui aega möda melest

ärälähhäks, mis iggaüks on lubbanud. Nisuagust firja nimmetakse kontraktiks ja firjotakse ikka terve poogna peäle. Kontrakti sisse firjotakse arwalikkult ja selgeste, mis iggaüks neist kontrakti-teggiaist isse-ärnanis on tootanud tehha ehk anda ehk maksta; möllemad peavad ka omma nimme alla pannema ning päwa ja aasta arro alla tähendama. Kui kontrakt walmis on, siis firjotakse seddasamma weel teiskõrda teise poogna peäle, nenda et faks paberit on, ning teine jääb teise mehhe kätte hoida. — Kuida kontrakti tulleb firjotada, wõite sest promist õppida.

Kontrakt.

Kohhomees Adam Kaster on Jdda külla rahwa nimmel sellesinnatse kontrakti teinud frawileikajaga, kel nimmi Peter Holta. Mõllemilt poolt lubbatakse kindlaste sedda tehha ja maksta, mis siin al nimmetakse.

- 1) Krawileikaja Peter Holta lubbab omma teolistega ühhe frawi Kantsi soost (mis Jdda külla rahwa pärralt) läbbileigata ni kaugele kui Ulla jõeni nenda, et wessi soost wäljajoolseb ja ei kuski pool seisma ei jä.
- 2) Kraaw olgo peält wiis jalga, alt ühhe jalla lai ja faks jalga süggaw püsti (ei mitte serweti) mõttes.
- 3) Krawi hind, mis Jdda külla rahwas frawileika'ale lubbab maksta, on nelli koppikat hõbbedat sülla peält.
- 4) Kui ma-kalda möda peaks tarwis ollema, frawi süggawust paiguti rohkem ehk wähhem kui faks jalga tehha, siis lähhäb feik ühhe hinna eest.
- 5) Mona ei anna külla rahwas mitte. Krawi-leikaja ostab sedda, kust ta saab.
- 6) Saa sülla peält lubbab külla rahwas frawi-leikajale — wiis topi öllut kauba peäle anda.
- 7) Rahha ei sa frawileikaja enne, kui tö walmis on. Siiski antakse temmale tänna faks rubla hõbbedat

käerahaaks. Agga sedda käeraha arwatakse sest maksust mahha, mis temma wimaaks keige tö eest peab sama.

Omna käe alla-firjotamisega tootame kindlaste, et keif nenda peab tehtama ja maksetama, kui sesinatsse kontrahiti läbbi on finnitud.

Sdda küllas 1. Apriril 1850.

Peter Holta
krawi-leikaja.

Kohtomees Adam Kaster
Sdda külla rahwa nimmel.

§ 11. Arropiddamisese firjotamisest (ehk rehnungist).

Kui innimesel on teggemist rahhaga ehk wilja ja mu warraga, nenda et puhk sissetullemist puhk wäljaandmist on, siis ei jõua temma keif meles pidada eega tea saggedaste issegi, kui paljo warra temma firstus ehk salwes on. Luggemisse ehk möötmissese läbbi wöib ta sedda jälle teäda sada, agga se widab temma kallist aega ja ei ta leia ka iggakörd rumi, sedda tühja tööd ertewötta. Sepärrast peaks targal perremehhel ifka arro-piddamisese ramat käes ollema, kus temma keif firja panneb, mis temma wilja, ölle, heina, rahha ja mu warrandusse polest on aita, küni ja firsto sissepannud, ja mis ta jälle seält ärrasödab, müüb ehk muido wäljaannab. Siis wöiks temma iggal aial ilma möötmata ommast ramatust teäda, kas temma warra on kaswanud ehk wähenenud, ja kui paljo temmal weel alles on. Seläbbi möistaks temma ka aegsaste hoolt kanda ja murretseda, kui ühhest asjast pudus olleks; seläbbi tunneks temma selgeminne, kas wahhest wargad on temma warra kallale käinud, ja keigest omma ellamisest saaks temma selgemat arro. Dlgo ka, et meie ma perremehhel ennamiste ni weifenne ellamine on, et temma ilma firja-pannemata keif omma warra peast teab, ommeti on nissuggusel mehhel, kes woöra warra ülle wallitseb,

ni kui aidamehhel, maggasikirjotajal, waeste laste wöör-
mõndril ja mu nisugguse ammetimehhel arropidda-
misse ramat wägga tarwis. Kui siis nisuggust ramatut
tahhad piddada, siis panne tähele, et ei sünni keik-
suggu asjo seggamißi senna sisse kirjotada, waid tõmba
ni paljo joned, kui isse asjo on, nenda et igga asfi

Mil päwal.	Wastowötud.	Rüt- fid.	Ddrad		Kaerad	
			sö- gifs.	seem- neks.	sööt- mis- seks.	seem- neks
1850.	ülle on jänud	124	49	30	140	74
1 Jan.	M. Sabri käest ostetud	5	—	—	26	—
19 "	P. Wall maksis wõlla	—	3	—	—	—
25 "	P. Pufsa wölg . . .	2	2	—	—	—
7 Webr.	Mõisast ostetud . . .	—	—	—	25	—
12 März	Kaddunud Lepmanni jaggo hoidmisses wötud	5	7	—	—	—
	Kokko arwatud	136	61	30	191	74
	Wäljaantud	24	5	—	31	10
	jääb ülle	112	56	30	160	64

§ 12. Protokoli kirjotamissest.

Protokol on nisuggune firri, mis muido kül paljo
ei prugita, kui agga kohto tallitusfes, agga kohto asjade
jures on sedda wägga tarwis. Sest kohto asjad on
saggedaste nisuggused, et ei wõi jalla peält otsust
teha, waid kohhus peab laks, kolm ja mittogi fõrd
peäle-käima, ja wahhest weel aastagi pärrast tehakse
wimast otsust. Sepärrast on tarwis, et nisuggused
kohto-asjad sawad ülleskirjotud, muido lähhawad melest
ärä ja tõuseb ifka uus kaebdus ja riid. Sähhärdust

omma jone wahhele saab. Kirjota ka teise ramato pole peäle keif, mis olled kätte sanud ehk wastowöt- nud, teise ramatopole peäle, mis olled wälja annud. Päwa ja aasta arro peab ka ikka kõrwas seisma. — Siin anname promi, kuidas arro-piddamisse ramato kirjotakse.

Mil päwal.	Wäljaantud.	Rüt- fid.	Odrad		Kaerad	
			sõ- giks.	seem neks	sööt- mis- seks.	seem neks
1850.		6	2	—	3	10
6 Jan.	Kiwile	6	—	—	—	—
15 "	Ürramüdüd	—	2	—	—	—
20 "	Ürramüdüd	10	—	—	—	—
21 "	Ürrasödetud	—	—	—	3	—
2 Webr.	Tanguks tehtud . . .	—	3	—	—	—
5 "	Ürramüdüd	—	—	—	25	10
20 "	Ürrasödetud	—	—	—	3	—
5 März	M. Wolbale laenuks	2	—	—	—	—
20 "	Kiwile	6	—	—	—	—
	Kokko arwatud	24	5	—	31	10

Kohtokirja, mis mällestusseks kirjotakse, kutsutakse protokolliks, ja seält seest olgo ikka need tükkid leida, mis siin nimmetakse.

- 1) Pääw, mil kohto-tallitus on olnud, ja kohha nimmi, kus kohhus sai petud.
- 2) Kohtomeeste nimmed, kes mõistmas olnud.
- 3) Kaebaja nimmi ja ka selle innimesse nimmi, kelle peäle kaebatakse; — kui tunnistus-mehhed on kutsutud, siis nende nimmed ka.
- 4) Se assi, mispärrast kohtokäimist on olnud, sago, lühhidelt nimmetud.
- 5) Dtsus, mis kohhus on mõistnud.

Unname siin promi, kust wõib õppida, mil wiisil
 protokollid kirjutakse.

Paba moisas 4. Septembril 1850.

Koos ollid kohtomehed Peter Luns, Kustaw
 Kel ja Mihkel Naber.

Ette olli tulnud kaebaja Andres Koltmann ja
 temma wastane Mihkel Gant küttrisse odrade pärrast,
 mis ollid ärrasõdud.

Mihkel Gant ei wõinud sallata, et temma hob-
 buse läbbi Andresse küttrisse odrad ollid saho sanud,
 sepärrast mõistis kohhus nenda, et Mihkel peab süggise
 Andresse eest ühhe wakka odre maggasi maksma.

—	—	—	10	00
—	3	—	—	10
—	—	3	—	20
01	22	—	—	5
—	2	—	—	10
—	—	—	2	20
—	—	—	2	00
01	15	—	21	20

REB-860

Schwartz

R 14 736